

створення нових оригінальних ідей, розвиток уяви і фантазії, пошук смислових зв'язків тощо.

У результаті спостережень відеоуроків доходимо висновків, що метод має великі перспективи, оскільки він спрямований на розвиток уяви учнів, полегшує запам'ятовування слів, забезпечує накопичення певного суб'єктного досвіду на рівні уяви, відчуттів, відкриття нових смислових зв'язків, навчає учнів активно користуватися життєвим досвідом, уникати стереотипного мислення, продукувати нові ідеї, допомагає вбачати й знаходити знання в буденних речах, розширювати межі пізнання світу. Висновки дають підстави вважати перспективним дослідження особливостей методу з метою «паспортування» його й ефективного застосування в освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Кучерук О. В. Методи навчання української мови в загальноосвітній школі: Словник-довідник. Житомир: Рута. 2010. 186 с.
2. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / за ред. М.І.Пентилюк. Київ: Ленвіт. 2015. 320 с.
3. Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 единиц. Москва: Астрель: АСТ: Хранитель. 2008. 746 с.
4. Ribo T. Tvorcheskoe voobrazhenie. SPb. Тип. Ju.N.Jerlih, 1901. 327 s.

Гупан Нестор,

д. пед. н., проф., головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН, Україна

ПОТЕНЦІАЛ ШКІЛЬНОЇ ІСТОРІЇ У РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ

Визначення у Концепції Нової української школи критичного мислення як наскрізного уміння [1] не завжди сприяє погукам відповідних практичних шляхів його розвитку на уроках з різних предметів. Часто педагоги уявляють його собі як універсальну технологію, яку можна легко застосувати у навчання будь-якій галузі знань, потрібно тільки знайти універсальний опис складників технології.

Проте це так! Потенціал і можливості кожного зі шкільних предметів у розвитку критичного мислення учнів треба визначати

залежно від специфіки змісту основ тієї чи іншої науки. Проте у педагогічній теорії, конкретних предметно-методичних системах, а відповідно і у педагогічній практиці вкрай мало подібних ідей або конкретних розробок і рекомендацій. У практиці підготовки вчителів цим питанням приділяється дуже мало уваги. Як результат в умовах сьогодення лише невелика кількість вчителів зважають на необхідність щоденної роботи з розвитку критичного мислення (за нашими дослідженнями не більше 20 %), почуваються впевнено у запровадженні технології розвитку критичного мислення на власних уроках. Не сприяють розв'язанню цієї проблеми і навчальні програми та підручники, зокрема навіть й ті, що опубліковані в останні роки.

Це повною мірою стосується і такого предмета як історія. Питання розвитку критичного мислення у навчанні історії досліджуються у працях зарубіжних та вітчизняних вчених, які висвітлюють різні сторони проблеми: від загального розрізнення понять критичного мислення і історичного ревізіонізму до конкретних авторських технологій опрацювання тексту історичного дослідження й первинного історичного джерела. У деяких дослідників цього питання знаходимо спроби побудувати систему навчання умінь критично мислити на окремому історичному курсі, охарактеризувати стратегії розвитку критичного мислення у навчанні історії учнів старшої школи і роль підручника у цьому процесі, висвітлити роль проблемних завдань як інструмента розвитку критичного мислення учнів на уроках історії та ін. Однак у публікаціях і дослідженнях не розглядаються спеціальні можливості й величезний потенціал історії як предмета у розвитку критичного мислення учнів.

Цілком очевидно, що висвітлення потенціалу історії як навчального предмета в розвитку критичного мислення (у зв'язку з конкретними методами й прийомами організації роботи учнів, котрі сприяють його реалізації в навчанні) є дуже актуальним.

Спробуємо проілюструвати це на прикладі історії. Мислення людини може бути вдосконалено, покращено шляхом опанування і системного запровадження певної кількості ефективних мисленнєвих операцій (аналізу, синтезу, оцінки, прогнозування, інтерпретування тощо) та дотримання критеріїв мислення. Переходячи до розгляду потенціалу історії у розвитку названих мисленнєвих операцій, згадаємо, що історія – це наука, яка вивчає минуле суспільства як

процес і результат діяльності окремих людей та груп. Базовими, основними категоріями *історичної науки* є: історичний *факт* (подія, явище, процес, що мали місце у минулому людства), а також історичний *час* й історичний *простір*. Ключовим є поняття історичного *джерела*, під яким розуміються різнопланові свідчення, що містять інформацію про явища й процеси суспільного життя в минулому. Особливістю історії як науки є її суб'єктивність, бо часова віддаленість і відсутність достатньої кількості фактів і достовірних джерел інформації допускають, а й іноді вимагають сучасної інтерпретації та оцінки. У навчальному матеріалі шкільних історичних курсів інтерпретації дослідників історії доповнюються інтерпретаціями авторів навчальних програм і підручників, що збільшує необ'єктивність викладу.

Водночас дослідження подій минулого, навіть враховуючи зазначену небезпеку, є необхідним для кожної людини, бо навчає оцінок сучасності й прогнозування майбутнього, а також дозволяє розвинути такі уміння критичного мислення як: *аналізувати передумови і причини, зв'язок подій та явищ; аналізувати контекст події (хто, що, коли, як, навіщо, де); оцінювати події та пропонувати їх власну інтерпретацію; проводити паралелі з теперішнім часом; систематизувати історичну інформацію, висувати гіпотези та оцінки альтернатив історичного розвитку; обґрунтовувати власну позицію і приймати свідомі рішення.*

Безумовно на уроках історії можна плідно розвивати й уміння критично працювати з інформацією на основі історичних джерел, зокрема уміння: *постановки запитань; ефективного пошуку інформації; знаходження і опрацювання первинних (аутентичних) та вторинних джерел, їх розрізнення й оцінки; факт-чекінгу (знаходження і перевірки достовірності фактів); розрізнення фактів від думок та суджень; аналізу й оцінки фото, лого, символів, постерів, інфографіки, інших візуальних зображень.*

Такі міркування створюють підстави для розробки клокретно / методики навчання історії, орієнтованої на поступове поетапне, але системне формування в учнів визначених умінь. Це дозволить вчителю у співпраці з іншими вчителями-предметниками дійсно розвивати критичне мислення як наскрізне уміння та основу для досягнення компетентнісно орієнтованих результатів освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2017. с. 9. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>,
2. Пометун О., Гупан Н. Розвиваймо критичне мислення як наскрізне уміння у навчанні історії. № 27 (2019). с. 67–92.

Дука Тетяна,
*к. пед. н., доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини, Україна*

ДОШКІЛЬНА ЛІНГВОДИДАКТИКА: ВІД МИНУЛОГО ДО СЬОГОДЕННЯ

Ознакою будь-якої держави та її нації є рідна мова. Рівень розвитку рідної мови відображує рівень культури та духовного розвитку нації. Вивчення рідної мови, рідного слова розпочинається з раннього дитинства в сім'ї, серед рідних і близьких людей, а вдосконалення її відбувається у освітніх закладах та триває впродовж усього життя.

Отже, рідна мова є загальною основою навчання і виховання дітей у дошкільному закладі. Оволодіння нею як засобом пізнання і способом людського спілкування є найвагомим досягненням дошкільного дитинства. Адже психофізіологами доведено, що саме дошкільний вік (до 6–7 років) є найсприятливішим для цього. До 4,5 р. дитина засвоює відмінкові закінчення та основні граматичні форми (О. Гвоздєв), до 5 р. – звукову систему мови та усвідомлює звуковий склад слова (Д. Ельконін), оволодіває монологічним мовленням (С. Рубінштейн). Якщо дитина з певних причин ізольована від повноцінного мовленнєвого спілкування у дошкільні роки, це негативно позначається на її подальшому і розумовому, і мовному розвитку [1].

Метою опанування рідною мовою в дошкільному віці є засвоєння літературних норм, культури мовлення і культури спілкування рідною мовою.

Культура мовлення – це вміння правильно говорити (й писати), добирати мовно виражальні засоби відповідно до мети та ситуації